

Den tidligste historie indtil 1534

Odense i vikingetiden – tiden frem til 1086

Et brev fra 988 regnes gerne for Odenses dåbsattest, da det er første gang byens nævnes på skrift. Brevet var sendt af den tyske kejser Otto III til ærkebiskoppen for Hamburg-Bremen. I brevet nævnes Odense – *Othenesuuig* ("Odensvig") – og omtales som bispesæde. Om byen reelt har haft bisp eller domkirke på dette tidspunkt vides ikke, men brevet antyder, at Odense på dette tidspunkt var en by af en vis størrelse og betydning.

Odense var formentlig allerede et administrativt centrum, og man regner med, at folk fra oplandet helt tilbage fra 700-tallet søgte mod Odense for at handle og fejre religiøse højtider. Det skyldtes byens centrale beliggenhed, men også at byen havde en forhistorie som et helligt sted. Det ses af stednavnet Odense, der formentlig er en omskrivning af "Odins Vi", altså et helligt sted til

dyrkelse af den nordiske gud Odin. Det er sandsynligvis også forklaringen på, at det netop er her, der blev anlagt en bispeby, da kristendommen kom til Danmark.

Byen må også have haft en militærstrategisk betydning, og som led i sin kampagne for at samle det danske rige i et kongedømme anlagde Harald Blåtand i slutningen af 900-tallet en ringborg ved Odense. Stedet er i dag kendt under navnet Nonnebakken, da man i middelalderen byggede et nonnekloster oven på resterne af ringborgen.

Op gennem 1000-tallet vokser byen, sandsynligvis som følge af kongens indflydelse. I 1086 bliver Knud den Hellige dræbt her, og byen er på vej ind i en ny tid.

Odense i middelalderen – tiden 1086-1534

I Odense indledes middelalderen for alvor med drabet på landets sidste vikingekonge Knud, senere kaldet Knud den Hellige, i 1086. Kongen rejste meget rundt i landet, og der lå formentlig en kongsgård i Odense. Efter Knuds død blev han i 1100 kåret til helgen, og ved den nye domkirke blev der oprettet et kloster. De såkaldte Knudsmunke skulle sørge for, at historien om Knud den Hellige blev fortalt igen og igen, så den hele tid blev holdt i live. Derfor skrev munken Ælnoth i begyndelsen af 1100-tallet den første bog om kong Knud og hans liv. Munkene, der kom fra England, bragte viden og indsigt til byen, og de stod også bag en af de første, store succesfulde virksomheder i byen: Munke Mølle. Snart blev munkene særdeles magtfulde i byen.

Med domkirken, Knuds helgenkåring og de mange klostre – seks styk i storhedstiden op til reformationen – var Odense et centrum for viden og religion. Faktisk var det her de to første bøger i Danmark blev trykt. I 1482 kom den tyske bogtrykker Johan Snell til Odense for at trykke en ny messebog til domkirken. Inden den var færdig, trykte han en lille bog om tyrkernes belejring af Rhodos – som altså blev den første kendte trykte bog i Danmark med den nye trykpresse.

Op gennem middelalderen blev Odense en international handelsby, og dens købmænd tjente store summer. Det gav dem en fornyet magtposition i byen. De opførte rigt udsmykkede bygninger side om side med adelens.

Middelalderens by har dog også en bagside. Det var her, man skulle være, hvis man ville frem i verden, og folk fra oplandet strømmede til Odense for at søge lykken, oplære sig i et håndværk eller måske tilslutte sig et kloster og få del i deres store viden. De mange mennesker, der klumpede sig sammen i byen, og alle deres husdyr gjorde pladsen trang bag byportene. I den tætbeboede by trivedes sygdommene, og der døde flere, end der blev født. Sygdomme som spedalskhed gjorde folk til krøblinge, og pestepidemiers hærgen kostede mange mennesker livet.

Odense 1534-1850

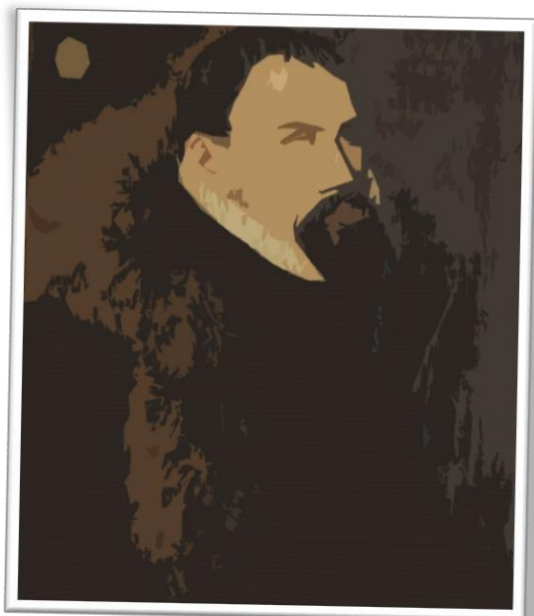
Odense i renæssancen 1534-1660

Tiden omkring reformation og renæssance var en storhedstid for Odense. Byens centrale placering, både på Fyn og i Danmark som helhed betød, at Odense var centrum for både handel og administration.

Både konger og dronninger havde i perioder deres hof i byen, ligesom den lokale fynske adel var rigt repræsenteret i bybilledet med deres fornemme gårde. Handelen stortrivedes, og byens købmænd havde mange penge og stor indflydelse i byen. Den bedst kendte og måske mest magtfulde var Oluf Bager, der tjente godt på handel med kvæg og korn. Oluf Bager satte sine

tydelige spor i byen, da han brugte en stor del af sin rigdom på at bygge mange af de store, flotte gårde, som var med til at give Odense et fornemt præg.

Det er også fra denne periode, nærmere bestemt 1593, vi har det første kendte kort over Odense. Byen var lukket inde bag sine byporte. Fra Vesterport til Pjenteport (nuværende Skt. Jørgens Gade) i øst var der kun lidt mere end en kilometer og endnu mindre på den anden led fra åen i syd til bygrænsen i nord. Antallet af indbyggere var sandsynligvis omkring 4.-5.000. Meget af byens jord var kirkens og kongens, og de almindelige borgere boede tæt i små huse og lejligheder. Håndværkerne havde deres værksteder i byen dér, hvor de boede. I baggårdene holdt man heste, køer, svin og andet. Så sundhedsforholdene var alt andet end gode. Kongen gjorde dog sit for at sørge for ordentlige forhold i byen og udstedte det ene påbud efter det andet om, at borgerne skulle holde byen ren.

Hans store interesse i byens udseende skyldtes blandt andet, at Odense i 1580 blev scene for en stor og prangende ceremoni, da de slesvigske hertuger svor kongen troskab. Ceremonien fandt sted på det nye prangende Albani Torv, som Frederik 2. havde anlagt til lejligheden. For at give plads til torvet blev blandt andet resterne af Albani kirke og kirkegård fjernet, og flere huse blev revet ned på torvets nordside. Ved ceremonien red omkring 3.000 ryttere klædt i fornemme klæder gennem byen, og de efterfølgende festligheder varede i flere dage. Begivenhederne vidner om byens vigtige betydning i det danske kongerige i en tid, da kongerne og hoffet rejste omkring. Odense oplevede i 1500- og 1600-tallet gode tider, og det førte til flere store og prangende byggerier.

Under svenskekrigene i slutningen af 1650'erne led fynboer og odenseanere en hård

medfart, først under svensk besættelse og siden under presset fra polske hjælpetropper, der stjal fødevarer og hærgede med vold og plyndringer. Og så kom pesten – igen. De fede tider var afløst af tilbagegang og økonomisk nedtur.

Med enevældens indførelse i 1660 blev København for alvor rigets hovedstad – de gode tider var slut, og uden kongens velvilje var renæssancens storhedstid i Odense forbi.

”Lille København” – Odense i enevældens tid 1660-1850

I kølvandet på de strenge tider med besættelser og plyndringer under svenskekrigene indførte Frederik III. i 1660 enevælden. Det betød, at kongen og hans hof, der tidligere havde rejst omkring i riget, nu slog sig fast ned i København. Det var et hårdt slag for Odense, som havde haft stor glæde af at være et af landets vigtige administrative centre.

Odense var fortsat Fyns hovedstad og den største by uden for København. Selv om 1700-tallet var en tid med økonomisk stilstand, så havde byen stadig et livligt miljø for handel og håndværk – og sammenslutningen af håndværkere og købmænd (de såkaldte laug) satte et stærkt præg på byen. Særligt læder- og handskehåndværket var en odenseansk ekspertise. I slutningen af 1700-tallet blev der lavet ca. 40.000 par handsker om året i byen, en eftertragtet vare i Danmark og resten af Europa. På torvedagene kom omegnens bønder vandrende og kørende ind med varer af enhver slags, som de solgte på byens torve. Der var liv og glade dage, når der var markeder - og særligt det årlige Skt. Knuds Marked, der var en middelalderlig tradition, trak i juli folk til fra både nær og fjern. Her kunne man købe alt og ikke mindst mere sig. En udfordring for byens handel var, at man ikke havde sin egen havn. I 1796 påbegyndtes arbejdet med at grave en kanal fra Odense Fjord og ind til byen. En stor opgave, men i 1803 kunne det første skib sejle ind til Odense, og en ny tid som havneby var begyndt.

I slutningen af 1700-tallet begyndte adelen igen at vende tilbage til byen, selskabslivet blev igen aktivt med baller, teater og klubber for byens rige og magtfulde borgere. Det selskabelige liv i byen

fik et nyt pust i begyndelsen af 1800tallet med oprettelsen af det såkaldte prinsguvernement i 1815.

Her blev kronprinsen indsat som guvernør over Odense Amt med embedsbolig på Odense Slot. At kronprinsens hof kom til byen gav et fornemt præg, og Odense blev i denne periode kaldt for ”Lille København”. Den kongetro by var præget af en vis konservatisme.

Byen fik i 1772 sin og provinsens første avis, da *Fyens Stiftstidende* begyndte at udkomme – dengang under navnet *Kongelig Privilegerede Odense Adresse-Contoires Efterretninger*.

Industrialiseringen 1850-1940

Industribyen Odense 1850-1918

1800-tallets Odense var en by i forandring. Det knirkede og knagede i den gamle håndværker- og handelsby. Indbyggertallet voksede i hastigt tempo. Ved midten af 1800-tallet boede der cirka 10.000 mennesker i Odense, mens byen i 1911 havde over 42.000 indbyggere.

Der var flere grunde til byens vækst. Én var, at Odense sugede folk fra landet til sig. Tjenestefolk og landarbejdere forlod gårdene og landsbyerne og flyttede ind til Odense, som lokkede med lønarbejde på en af byens nye fabrikker. Det hjalp også, at den personlige hygiejne blev bedre, og at folks levevilkår blev forbedret.

Forandringerne i Odense var mange. De gamle byporte blev i 1851 revet ned, og byen bredte sig til nye områder. Det blev fra 1865 lettere at komme til Odense, da jernbanen åbnede. Det gav helt nye muligheder for at komme i kontakt med omverdenen.

Odense var ved at blive forvandlet til en industriby. I begyndelsen af 1870'erne skød flere store fabrikker op, og snart var Odense landets næststørste industriby – kun overgået af hovedstaden.

Industrien forandrede byens udseende og sociale struktur. Tidligere havde de fleste arbejdspladser været små familieforetagender, hvor mand, kone, børn, lærlinge og svende boede og arbejdede i de samme bygninger, og hele familien arbejdede med. Alt det ændrede sig, da lyden af

fabriksfløjterne spredte sig over byens tage. Kernefamilien blev det "nye" ideal. Arbejdspladsen kom til at ligge ét sted, mens hjemmet lå et andet. Arbejdstid og fritid blev to helt adskilte sider af tilværelsen.

Hvor rig og fattig tidligere boede dør om dør i den samme gade, kom de nu til at bo i hver deres kvarter. Der blev bygget nye boliger til fabrikkernes arbejdere, og der opstod arbejderkvarterer blandt andet ved Vesterbro og ved glasværket.

Byens nye rige var industrierne, der flyttede bort fra midtbyen og ud til de nye villakvarterer, der skød op i byens udkant – navnlig området syd for åen ud mod landsbyen Hunderup blev et velhaverkvarter. Byen blev delt op.

Mellemkrigstidens Odense 1918-1940

Danmark kom nogenlunde helskindet ud af 1. verdenskrig (1914-1918). Da krigen sluttede, var det danske samfund præget af en række sociale spændinger, som kom til at sætte sig spor.

Der blev stadig flere odenseanere. Da folketallet blev gjort op i 1940, var der 87.521 personer. Geografisk blev byen også større, da blandt andet Skt. Hans Landsogn (1932) og Vor Frue Landsogn (1936) blev lagt sammen med Odense. Flere af Odenses nærmeste landsbyer blev forvandlet til forstadskvarterer med boligblokke og villaer. Det gjaldt f.eks. Bolbro, Dalum og Ejby.

Det var stadig industrien, der tegnede byen. Byens store arbejdspladser var Thriges Fabrikker, Odense Stålskibsværft, Haustrups Fabrikker, Automatfabrikken Wittenborg og Brandts Klædefabrik. Odense var i mellemkrigsårene mærket af krise og arbejdsløshed, men det var også en tid, da en stærk og selvbevidst arbejderklasse fik gennemført nogle af sine mærkesager. Kampen mellem arbejderne (Socialdemokratiet) og borgerskabet (De konservative) var ét af hovedtemaerne i mellemkrigsårenes politiske og kulturelle liv i Odense. Først efter valget i 1937 satte socialdemokraten I. Vilh. Werner, der var udlært smed, sig i borgmesterstolen.

I 1919 kom loven om otte timers arbejde, otte timers fritid og otte timers hvile. Det var et stort fremskridt for arbejderne, der havde været vant til en arbejdsdag på over 10 timer om dagen – 60 timer om ugen. Også den arbejdsfrie weekend og sommerferie blev introduceret i mellemkrigsårene.

Den øgede fritid fik folk til at snøre vandrestøvlerne og gå ud i naturen, mens andre brugte fritiden i fodboldklubben eller andre sportsforeninger. Og atter andre tog på telttur, ferie eller strandtur. Odenses spidser fik sommerhuse ved stranden.

Besættelsen 1940-45

Odense under tysk besættelse 1940-1945

Danmark blev besat den 9. april 1940, men de tyske tropper kom først til Odense den 18. maj 1940! Den sene ankomst skyldtes, at Odense ikke var vigtig for tyskerne i militær henseende. Til gengæld havde byen stor økonomisk betydning for tyskerne. Mange af byens store virksomheder blev fra begyndelsen en del af det dansk-tyske samarbejde og eksporterede skibe, maskiner og fødevarer sydpå.

I besættelsens første år var livet i Odense præget af mangel på varer og rationeringer. Stort set alt byggeri gik i stå. Byens arbejdere fik mindre i løn end før krigen, og mange blev arbejdsløse. I tiden efter Tysklands angreb på Sovjetunionen den 22. juni 1941 blev ledende kommunister landet over arresteret, og i august vedtog Folketinget en lov om at forbyde Danmarks Kommunistiske Parti – hvilket var i strid med Grundloven. Flere odenseanske partimedlemmer blev arresteret af dansk politi og efterfølgende fængslet i Horserødlejren i Nordsjælland. I september blev nogle af dem sendt videre til koncentrationslejren Stutthoff i den nuværende Polen.

I juli 1942 begyndte det nu forbudte DKP i Odense at lave sit eget illegale blad, der fik navnet Trods Alt, og nogenlunde på samme tid begyndte kommunisterne at lave brandsabotager mod lokale virksomheder, som producerede for tyskerne.

I foråret 1943 begyndte den engelske modstands- og sabotageorganisation, SOE, at kaste agenter ned med faldskærm i Danmark. En af disse agenter blev sendt til Odense, hvor han hurtigt fik oprettet en modstandsgruppe med folk fra byens borgerlige miljø. Gruppen udførte efterfølgende en lang række sabotager med sprængstof i Odense, bl.a. den 28. juli mod skibet Linz på Odense Staalskibsværft.

Denne sabotage var med til at sætte det såkaldte Augustoprør i gang. Oprøret fandt sted i de større byer i Jylland og på Fyn, og Odense var et af oprørets vigtigste centre. Der var voldsomme uroligheder med skyderier i gaderne, overgreb på danske nazister og ”tyskerpiger” og generalstrejke, og begivenhederne i Odense fik national betydning og var medvirkende til, at den danske regering måtte give op, og tyskerne den 29. august 1943 indførte undtagelsestilstand.

Tiden herefter blev betydeligt barskere. I september 1943 kom det hemmelige tyske politi Gestapo til Odense og beslaglagde Fyns Stifts Husmandsskole i Tarup. Gestapo benyttede sig af et netværk af danske hjælpere, primært fra det nazistiske miljø, til at bekæmpe den fynske modstandsbevægelse.

Hovedopgaven for Gestapo var at bekæmpe modstandsbevægelsen, men den første, store opgave blev at gennemføre ”jødeaktionen” på Fyn. Det førte til arrestation af ca. 60 jøder, der efterfølgende blev deporteret til Theresienstadt i det nuværende Tjekkiet.

I begyndelsen af 1944 blev der dannet en egentlig organiseret modstandsbevægelse med en samlet ledelse for hele Fyn. Hovedopgaven var at opbygge en illegal hær. Samtidig fortsatte man med at lave sabotager, og især fra 1944 begyndte modstandsbevægelsen også at udføre likvideringer (drab) af danskere, der arbejdede for det tyske politi.

Tyskerne gengældte modstandsbevægelsens aktioner med at lave ”modterror” (bombsprængninger og drab). Den mest brutale ”modterror”-aktion fandt sted i dagene 19.-21. februar 1945, hvor syv personer blev myrdet og store dele af midtbyen blev bombsprængt.

Den 19. september 1944 blev den odenseanske politistyrke arresteret af tyskerne som en del af en landsdækkende aktion og efterfølgende deporteret til koncentrationslejren Buchenwald. I tiden herefter steg kriminaliteten i byen eksplosivt. I forsøget på at skabe en smule tryghed for byens borgere blev der derfor etableret et kommunalt vagtværn.

I besættelsens sidste måneder besluttede tyskerne adskillige kommunale bygninger – bl.a. skoler – der blev brugt til at indkvartere tyske flygtninge, der fra marts 1945 begyndte at strømme til byen. Ved befrielsen befandt der sig ca. 3.000 i Odense – og i alt næsten 20.000 på hele Fyn.

Den 17. april 1945 lykkedes det allierede fly at bombe Gestapos hovedkvarter på Husmandsskolen. Tyskerne nåede dog at flygte, inden bomberne faldt. Til gengæld blev adskillige nærliggende huse ramt af bomber, og ni civile mistede livet. Gestapo rykkede herefter ind på Grand Hotel i Jernbanegade og var her indtil den tyske kapitulation.

Befrielsesdagen den 5. maj 1945 fik et særdeles tragisk forløb i Odense, da der om eftermiddagen udbrød voldsomme skyderier i centrum. 12 civile, 11 modstandsfolk og tre tyskere mistede livet, mens ca. 80 blev såret.

Moderne tider 1945-2017

Velfærdsbyen Odense 1945-1970

Befrielsesdagen havde i Odense været den blodigste under hele krigen, men Odense var sluppet nogenlunde billigt gennem krigen.

Da hverdagen langsomt vendte tilbage, var Danmark kastet ud i en økonomisk krise, der delvis var en følge af krigen. Odense var plaget af bolignød, og der var stadig mangel på de fleste dagligvarer. Fra midten af 1950'erne gik det rask fremad. Knaphed på varer blev afløst af vækst og fremgang. I 1950 blev indbygger nummer 100.000 født i Odense.

Industrien overhalede landbruget som Danmarks største arbejdsplads. Virksomheder som Odense Kamgarvspinderi, Roulunds Fabrikker, Nordisk Tekstil og mange andre viste stor fremgang.

De glade 1960'ere blev et årti, da næsten alle havde arbejde. Der var fuldt blus under de økonomiske kedler, og fabrikkerne råbte på mere arbejdskraft. De hjemmegående husmødre rykkede i stort tal ind på fabrikker og kontorer – i Odense blev blandt andet tekstilfabrikker og

konservesfabrikker store arbejdspladser for kvinder. I 1960 var 25 % af alle gifte kvinder udearbejdende, mens det i 1970 var 50 % af alle kvinder, som ikke gik hjemme. Blot 10 år senere, i 1980, havde det hele 80 % af de danske kvinder, som havde udearbejde. Kvindernes traditionelle arbejde med at passe børnene blev overtaget af dagplejere, børnehaver og fritidshjem.

Odenseanerne fik også flere penge mellem hænderne, og forbruget blev fordoblet. Den nye velstand blev blandt andet brugt på at bygge nye lejligheder, og efterkrigstiden blev "flytterodets tidsalder". Mange odenseanere flyttede til de nye boligblokke omkring Odenses gamle bykerne. Der skød blandt andet nye almennyttige boliger op i Bolbro og i Højstrupområdet. Og i 1960'erne begyndte byggeriet af Vollsmose. Mange valgte dog at flytte ud i forstæderne, hvor det ene parcelhus efter det andet skød op.

I forstæderne var der masser af plads, og her blev marker opkøbt og bebygget med parcelhuse. Det var byggematadorer som Jens P. Koch, der i 1950'erne og 1960'erne byggede de mange parcel- og rækkehuse i f.eks. Dalum, Paarup og Sanderum, der endnu ikke hørte til Odense Kommune. Disse huse blev nogle gange kaldt "havregrynshuse", fordi folk efter sigende levede af havregryn med mælk for at klare husleje og afdrag.

Mange boede i forstaden, men arbejdede inde i Odense. Derfor blev bilerne en nødvendighed, så folk nemt kunne køre frem og tilbage. Odenses centrum blev affolket, men trafikken blev mangedoblet. For at lette trafikken blev Thomas B. Thriges Gade anlagt, så bilisterne kunne komme ind til og gennem byen.

Servicebyen Odense 1970-2000

Den 1. april 1970 smeltede Odense sammen med en række forstads- og omegnskommuner. Før sammenlægningen boede der 102.698 indbyggere i Odense Kommune, mens den nye storkommune talte 163.596 indbyggere.

Byen fik ikke alene flere indbyggere, den fik også mere plads, så den igen kunne vokse og brede sig. Odenseanerne flyttede stadig ud til forstæderne. I 1970'erne flyttede folk især til Sanderum, Dalum, Dyrup, Bellinge og Holluf Pile, mens det i 1980'erne var kvartererne ved Tornbjerg og Blangstedgård, der oplevede tilgang af nye borgere. Odense har i dag godt 200.000 indbyggere, og af dem bor godt en tredjedel i parcelhus.

Der havde i 1960'erne været fuld fart på økonomien og lav arbejdsløshed. Det gik så godt, at der blev hentet fremmed arbejdskraft til byen. De nye odenseanere – der gerne blev kaldt gæstearbejdere – kom fra blandt andet Tyrkiet og Jugoslavien.

I 1973 udbrød der krig i Mellemøsten, og det sendte olieprisen på himmelflugt over alt i verden. Den optimisme, der prægede 1960'erne, blev til krise. Det handlede pludselig om at spare på energien.

Krisen ramte bredt. Flere af byens gamle virksomheder fik i 1970'erne problemer, blandt andet måtte Brandts Klædefabrik dreje nøglen om. Odenses dage som industriby var talte. Nu blev byen en serviceby. Den offentlige sektor var i vækst, og i dag er godt to ud af fem odenseanere ansat i det offentlige.

De gamle fabrikker stod ofte tomme og forladte. Derfor tog Odense i 1980'erne fat på at give gamle bygninger som Brandts Klædefabrik og Odense Kvægtorv (TV2) nyt liv.

Odense i forandring 2000 til i dag

Odenses befolkningstal er steget støt gennem de seneste 10 år, og byen har i dag godt 200.000 indbyggere. Der er især kommet flere ældre over 60 år og folk med udenlandsk herkomst. Ved årtusindskiftet boede der 17.465 personer med udenlandsk herkomst i Odense Kommune, og det tal var i 2012 steget til 26.385 personer.

De fleste odenseanere er beskæftiget inden for handel og transport samt offentlig administration, undervisning og sundhed. Derimod arbejder der kun omkring 7,5 % i industrien. Der er også blevet færre af de virksomheder, der har over 100 ansatte.

Odenses midtby er under forvandling. Flere forretninger har haft problemer, og der bliver med mellemrum talt om butiksdød. En del af handelen er flyttet til Bilka og Rosengårdcentret, som er udvidet i flere omgange. Betegnende for udviklingen åbnede IKEA i 2009 et nyt og meget stort varehus mellem Bilka og Rosengårdcentret.